



עד רדתה – "חרבות ברזל"

בשבת ואין צריך לומר במלחמת מצוה, ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת.

❖ **חוזה דעתך, מה הסברא להתיר להמשיך במלחמה בשבת? האם זוהי גזירת הכתוב?**

הלכה נוספת לומד הירושלמי מפסוק זה:

תלמוד ירושלמי מסכת מועד קטן פרק ב הלכה ד: רבי יהושע בן לוי שאל לרשב"ל מהו ליקח בתים מן העכו"ם? אמר ליה אימת? ר' שאל בשבת, ותני בשבת מותר. כיצד הוא עושה? מראה לו כיסין של דינרין והעכו"ם חותם ומעלה לארכיים. שכן מצאנו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת, דכתיב: 'כה תעשה ששת ימים'. וכתוב: 'וביום השביעי תסובו את העיר שבע פעמים'. וכתוב: 'עד רדתה' - אפילו בשבת.

❖ **נסה להסביר, מהו היסוד המשותף להיתרים שלומד הירושלמי מפסוק זה?**

ב. מה התחדש בהיתר 'עד רדתה'?

פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה (מלבד ג' עברות חמורות - עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים), ואם כן פשוט הדבר שמותר להמשיך ולהילחם בשבת, כל עוד שהדבר כרוך בפיקוח נפש גמור, ואין צריך ללמוד זאת מדרשה נוספת. את דרשת הכתוב 'עד רדתה', ביאר הריב"ש:

שו"ת הריב"ש סימן קא:

אבל יש בה התר אחד מיוחד, שאם התחילו אין מפסיקין ומחליין את השבת לכל צרכי המצור, ואפילו שלא מפני הסכנה, כמו שבא הקבלה 'עד רדתה' ואפילו בשבת.

❖ **חוזה דעתך, האם כוונת הריב"ש להתיר כל פעולה הנצרכת למלחמה, גם כשהיא סובלת דיחוי ואף כשהכרעת המערכה אינה תלויה בה?**

באופן מפורט יותר כתב השפת אמת:

שפת אמת מסכת שבת דף יט עמוד א:

ונראה דוודאי לא מיירי בדאיכא סכנה, דאם כן למה לי קרא, ועל כרחך צריך לומר דמיירי היכי שידינו תקיפה, אלא שע"י ההפסק בשבת יתבטל הכיבוש, ואתי קרא לומר דהכיבוש דוחה שבת.

❖ **חוזה דעתך, האם דברי השפת אמת שייכים דווקא במלחמות הקשורות בכיבוש הארץ? האם תוכל למצוא מקור להבנת השפת אמת בדברי הירושלמי?**

ג. שיטת הגר"ש גורן – שבת הותרה במלחמה

הגר"ש גורן סבר, שדרשת 'עד רדתה' - ואפילו בשבת, מורה על היתר כללי למחמה בשבת, בלי תלות בהלכות פיקוח נפש:

הקדמה:

אחרי קרוב לאלפיים שנות גלות, זכינו לתקומת מדינת ישראל וצבא ההגנה לישראל. מציאות מחודשת ומופלאה זו, בה איננו נתונים לחסדי שולטים זרים, אלא אנו בעצמנו נלחמים, עוררה שאלות שלא דנו בהם במשך דורות רבים. אחת הסוגיות המרכזיות היא אופי הלחימה בשבת.

❖ **שאלה: במלחמה המתרחשת בשבת, האם צריך לנסות למעט בחילול שבת או שנוהגים כרגיל בכל צרכי המלחמה?**

א. מקור הדין

התורה מתייחסת לבניית מצור בעת מלחמה:

דברים פרשת שופטים פרק כ פסוק כ:

רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה.

הגמרא במסכת שבת דנה באפשרות לפתוח במלחמה סמוך לשבת, ולומדת על כך מפסוק זה:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יט עמוד א:

תנו רבנן: אין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת, ואם התחילו אין מפסיקין. וכן היה שמאי אומר: 'עד רדתה' - אפילו בשבת.

בירושלמי מובאת דרשה נוספת מפסוק זה, לגבי פתיחה במלחמה מצווה אף בשבת עצמה:

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א הלכה ח:

אין מקיפין על עיר של עכו"ם פחות מג' ימים קודם לשבת. הדא דתימר במלחמת הרשות. אבל במלחמת חובה אפילו בשבת שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת דכתיב: 'כה תעשה ששת ימים'. וכתוב: 'וביום השביעי תסובו את העיר שבע פעמים'. וכתוב: 'עד רדתה' - אפילו בשבת.

וכן פסק להלכה הטור:

טור אורח חיים הלכות שבת סימן רמט:

אין צרין במלחמת הרשות על עיירות של עכו"ם אלא אם כן התחילו ג' ימים קודם השבת, ואם התחילו אין מפסיקין. אבל מלחמת מצוה מתחילין אפילו בשבת.

אולם מדברי הרמב"ם נראה שלא פסק כדברי הירושלמי:

רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה כה:

צרין על עיירות הגוים שלשה ימים קודם לשבת, ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה ואף על פי שהיא מלחמת הרשות, מפי השמועה למדו עד רדתה ואפילו



ד. שיטת הגרמ"צ נריה – הרחבה של הלכות פיקוח

נפש

הגרמ"צ נריה חלק על שיטת הגר"ש גורן. לדעתו, מלחמה אינה היתר עצמי לעשיית מלאכות בשבת, אלא שבמלחמה מרחיבים מאד את הגדרת 'פיקוח נפש' שדוחה שבת:

מלחמות שבת עמוד יב:

וזו גופה היתה דרשתו של שמאי הזקן, דבשעת מלחמה גם במקום שאין המצב של פקוח נפש סמוך ונראה וסלקא דעתך יפסיקו את המלחמה ולא יחללו את השבת, בא הכתוב ללמדנו שאם התחילו אין מפסיקין וממשיכין המלחמה עד רדתה ואפילו בשבת, גם בשעה שאין סכנה ישירה נשקפת. שכן מצב חרום כזה נושא בחובו סכנות מרובות לרבים, ואי אפשר לחזות מראש את התפתחותו, שהרי אפשר שהאויב ינצל את ההפסקה להתארגנות מחדש או להחשת תגבורת וכדומה, ואין לצמצם את שיעור הדברים. ופירוש המשך דברי הבריייתא הוא ואם התחילו אין מפסיקין, כלומר וכשהתחילו ג' ימים קודם שבת אין מפסיקין, אין צורך להפסיק גם כשאין הסכנה נראית בעליל.

כעין דברי הגרמ"צ נריה, מצאנו בדברי הרמב"ם לגבי היתר מאכלות אסורות במלחמה:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ח הלכה א:

חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם ויכבשום וישבו מהן, מותר להן לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים.

וביאר הרדב"ז, שכוונת הרמב"ם להתיר זאת גם במקום שאינו בכלל פיקוח נפש גמור:

רדב"ז הלכות מלכים פרק ח הלכה א:

איכא למידק בדברי רבינו דמשמע דאירי במלחמת הרשות שאינה משבעה עממים וקרא דמייתי ראיא מיניה איירי בשבעה עממין ותו דאם אין להם מה שיאכלו מאי איריא חלוצי צבא כולי עלמא נמי מותר, ... ונראה לי ליישב דברי רבינו דלעולם במלחמת שאר העמים איירי ולא איירי שהם מסוכנים אצל הרעב, אלא שאינם צריכין לטרוח לבקש מאכל היתר כיון שנכנסו לגבול העמים אם ילכו לבקש מאכל היתר יקומו עליהם העמים, ודמיא להא דאמרין צרין על עיירות של העמים ואפי' בשבת.

הלכה למעשה

א. במלחמה, כגון זו שאנו נתונים בה, ממשיכים בשבת ברציפות תפקודית כבחול, ועושים כל הדרוש לצורכי המלחמה גם במהלך השבת – כרגיל ובלא שינוי.

ב. בכלל זה, לא רק פעילות מבצעית, אלא גם המעטפת הנדרשת לפעילות במפקדות, בחמ"לים ובשאר המערכים תומכי הלחימה.

ג. ניתן לבצע בשבת את כל הדרוש לצורך שליטה ובקרה בכח אדם.

משיב מלחמה ח"א סימן ב עמוד צ:

השקפת התלמוד היא, שלא רק אמצעי התגוננות לטווח רחוק מותרים, גם כאשר לא נשקפת כל סכנה מיידית לחיי המגינים או לחיי אדם בכלל, וגם כאשר אין סכנת כיבוש העיר נשקפת מצד האויב, ולא תתעורר כל פקוח נפש עבורנו, כשלא נלחם מלחמה מסוימת, בכל זאת מותר לנו לצרר בהתקפה יזומה על האויב במטרת שחרור שטחים בארץ ישראל, השמדת האויב, או השגת נצחון בדרך כלל... היתר זה מבוסס על הדרשה "עד רדתה – אפילו בשבת", שהיא קטגוריה מלחמתית טהורה, ובאה להוכיח שמצות הלחימה היא הדוחה שבת, ולא פיקוח הנפש שבה, על אף שמלחמת רשות היא ולא מצוה.

היתר זה הורחב על ידי הגר"ש גורן גם לפעולות בט"ש הגנתיות ולא רק ללחימה כוללת:

משיב מלחמה ח"א עמודים צז-צח:

והנה על אף שנתברר כי במצב של הגנה אין אנו מפעילים ההיתר של עד רדתה, כי אם זה של פיקוח נפש, אין מכוונתו לומר שבהגנה אי אפשר להפעיל היתר זה של עד רדתה... כאשר פורצת מלחמה ממש בין ישראל לאומה אחרת או כאשר ההתנפלויות של הגויים על עיירותינו מקבלות אופי רחב של פתיחת מלחמה בחזית מסוימת, ונתמכת בידי העם של האויב... אז דינה כדין מלחמה אשר ביחס אליה אפשר להפעיל תמיד את ההיתר של עדת רדתה גם במלחמת מגן.

יש לציין, שעל אף דבריו הנ"ל, הגר"ש גורן בהוראותיו לזמני שיגרה (להבדיל מזמן מלחמה), כתב לעשות ככל הניתן בדרך היתר:

משיב מלחמה ח"א עמודים רכה-רכו:

א. בשמירה סטטית על מתקנים או על רכוש, אם אפשר להוציא את חוליות השמירה למקום השמירה ברכב ערב שבת מבעוד יום, מבלי שיפגעו עניי הבטחון ע"י כך, יש להוציאם מבעוד יום כדי למנוע חילול שבת. אבל כאשר הבאתם לנקודות השמירה מבעוד יום עלולה לפגוע ביעילות המירה בגלל גילוי עמדותינו, ואין אפשרות להביאם מבעוד יום למקום קרוב-מותר להסיעם עם רדת היום לצרכי שמירה בטחונית.

ב. אם יכולים הם בלי קשיים להגיע ברגל לעמדות השמירה, גם אם העמדות מחוץ לתחום, חייבים לעשות זאת.

ג. יש לעשות מאמץ להביא מבעוד יום את כל המשמרות המיועדות לשבת למקומות המרוחקים, שהבאתם כרוכה עם נסיעה ברכב, כדי למנוע הסעת המשמרת השניה בשבת, בתנאי שאין בהם צורך בטחוני אחר.

ד. כל האמור כאן בנוגע לשמירה על ישובי ספר, כמו יפה גם בנוגע לשמירת מתקנים צבאיים בתוך המדינה, כשקיים חשש לגניבת רכוש או פגיעה ברכוש צבאי מצד מסתננים מעבר לקוים או ע"י ערבים, כאשר לא תהיה שמירה מעולה. גם על סוג שמירה זה, חלים כל הדינים והתנאים שמנינו לעיל ביחס לישובי ספר.

❖ **נסה להסביר, מדוע הצריך הגר"ש גורן לעשות בדרך היתר, ולא הסתמך על היתר 'עד רדתה'?**

